

CONSTANTIN IUGULESCU (1924–2006), ZECE ANI DE LA DISPARIȚIE, ÎNCĂ UN DECENIU DE CREAȚIE PRIN DISCIPOLII SĂI

Marius URSULEANU¹, Maria-Gabriela SULIMAN²,
Laura COSTANDACHE³

mariusursuleanu@yahoo.com, suliman.maria@gmail.com,
loricostt@yahoo.com

RESUMÉE: Pendant les dix années qui se sont écoulés depuis la mort du Dr. Pharm. C. Iugulescu, ses disciples ont continué à travailler sur ses projets. Grâce aux efforts du Dr. Pharm. G. D. Mogoșanu, conférencier à Université de Médecine et de la Pharmacie de Craiova, le premier de ses disciples, quelques manuscrits qui se trouvent dans les archives Iugulescu, ont été publiés.

Dr. Pharm. C. Iugulescu a été le secrétaire général du CRIFST (1995–2001), le secrétaire du Collège de rédaction de la revue «Noesis» (1994–1998) et du Comité de rédaction de la revue «Farmacia» (1993–2006). Il a fondé la Société Roumaine d'Histoire de la Pharmacie, a été son conseiller et le son secrétaire perpétuel. Il a organisé 50 sessions scientifiques, 13 réunions annuelles, deux colloques internationaux et le 36e Congrès International d'Histoire de la Pharmacie à Sinaia (2003).

IL A FORMÉ quelques spécialistes de l'histoire de la pharmacie, et cette chose-là a été, peut-être, l'oeuvre le plus important de sa vie.

KEYWORDS: C. Iugulescu, Patrimony, Personality, History of pharmacy.

Acum zece ani, în decembrie, C. Iugulescu pleca spre veșnicie, lăsând în urma sa câțiva discipoli copleșiți de sentimentul datoriei și preocupați de

¹ Doctor, medic primar, București, membru SRIF.

² Farmacist primar, București, membru SRIF.

³ Farmacist primar, București, membru SRIF.

soarta proiectelor întrerupte odată cu dispariția lui. Se simțeau datori să desăvârșească misiunea cu care, în nenumerate rânduri, fuseseră cu asiduitate responsabilizați.

Discipolul poate fi o alternativă, o reinventare, o nouă ipostază a creativității maestrului. Poate fi o punte de comunicare între trecut și viitor. Iar pentru maestru, acesta este un anume mod de a învinge dispariția fizică, pământească, este o adevărată postexistență de natură spirituală.

În timpul cel mai scurt, discipolii săi, în frunte cu cel mai consecvent dintre ei, Dr. G. D. Mogoșanu, pe atunci șef de lucrări la Universitatea de Medicină și Farmacie din Craiova, acum conferențiar, depășind momentul emoțional, au trecut la fapte publicând o serie de materiale *in honorem*, menite să îi concentreze viața, realizările și personalitatea.

Astfel au apărut articole despre Iugulescu cu date biografice sau lucrări ale sale nepublicate în: revista *Craiova Medicală* (vol. 8, nr. 4/2006), revista *Clujul Medical, Revistă de Medicină și Farmacie*, „Iuliu Hașeganu” Cluj-Napoca (vol. LXXIX, nr. 4, 2006), revista *Noesis* (XXXII București, Editura Academiei Române, 2007), revista *Noema* (vol. VI, 2007), revista *Farmacia* (Nr. 6 November-December 2007), revista *Galenus* (Nr. 8/2007), revista *Farmacia* (Nr. 3/2008), *Farmacia Militară*, extras din Enciclopedia Armatei Române, coordonator Amiral Prof. Univ. Dr. Gheorghe Marin, Ed. Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, București, 2009, News letter, Nr. 10/2009, *Revista de la Societat Catalana d’Història de la Farmàcia*, any 8-Núm. 23-Agost, 2013 și altele pe care, poate, le-am omis. **În anul 2007 este publicat volumul „In Memoriam” Lector univ. colonel dr. farm. Constantin Iugulescu (1924–2006)**, culegere de amintiri ale acelor care l-au cunoscut și apreciat ca om și personalitate.

Dar, de departe, cele mai prețioase realizări sunt volumele publicate după manuscrisele aflate în arhivele Iugulescu: *Din epopeea Serviciului sanitar militar în războiul pentru independența României (cu o privire atentă asupra Serviciului farmaceutic)*, 2006; *Regimentul 1 Dorobanți pe Frontul de Răsărit Fapte de arme*, 2007; *Pagini din trecutul farmaciei militare românești*, 2008; *Necroloage*, 2011; *Fond Personal de Arhivă*, 2012.

C. Iugulescu, personalitate aflată într-o permanentă stare de veghe spirituală, a fost un vizionar. Un vechi proiect al său, un muzeu în format electronic, o idee care era concepută, pe atunci, pentru viitor, nu a fost dată uitării de discipolii săi. În anul 2013, aceștia au lansat un *website*, numit *muzeu virtual de istoria farmaciei*. Creatorii *site*-ului, care s-au raportat cu

precădere la arhivele Iugulescu și la îndrumările primite de la el în timpul vieții, ascundeau în adâncul sufletului, gândul lăuntric de a-l închina memoriei maestrului lor.

C. Iugulescu a format câțiva specialiști în istoria farmaciei, pe care i-a definit cu termenul nou de „farmacoistorici”. Aceasta este poate opera cea mai importantă a vieții sale. De succesul acestei **întreprinderi** avea să depindă viața viitoare a societății.

C. Iugulescu și-a făcut remarcată prezența în istoria științelor încă din 1981, când a fost secretar al Secției a VII-a de Științe Medicale a celui de al XVI-lea Congres de Istoria Științei, organizat de Academia Română.

Dr. Farm. C. Iugulescu a fost secretar general al Comitetului Român de Istoria și Filosofia Științei și Tehnicii (1995–2001), secretar în Colegiul de redacție al revistei *Noesis* (1994–1998) și membru în Comitetul de redacție al revistei *Farmacia*.

Cunoaștem două aspecte ale conceptului de mentorat: mentoratul profesional sau moral, în accepțiune clasică și mentoratul convențional al programelor de *mentoring*.

Mentoratul tradițional a fost odată de importanță capitală în educație. El are tendința de a pierde din actualitate în această eră a revoluției digitale, în care se crede că informația poate substitui un prototip uman, o personalitate vie, care transmite cu subtilitate, prin empatie, înțelegerea, percepția și mai ales ierarhizarea valorilor umane.

Discipolul, un tânăr cu potențial, identifică un „model de urmat”, care îl impresionează la un moment dat, de obicei în perioada de formare profesională. El se împlinește absorbind experiența acestuia și adaptând-o la personalitatea sa.

Dar în ambele sensuri, unitatea mentor/discipol, acționează constructiv. Mentorul influențează în mod particular, individualitatea discipolului său, orientându-l în profesie sau în viață, iar la rândul său, acesta pune în valoare realizările primului, realizări cărora le sporește valoarea sau chiar le conferă continuitate, îmbogățind astfel un anume patrimoniu disciplinar.

Prin regândirea formatului și actualizarea operelor, discipolii au menținut vie flacăra creativă a maestrului, care pare a nu se fi stins încă. Ei au continuat timp de 10 ani să lucreze la ceea ce acesta n-a reușit să termine în viață, după cum însuși Hippocrate avertizează în celebrul lui aforism: *Ars longa, vita brevis, occasio praeceps...* (ș.a.m.d.).

În mod punctual și în contextul subiectului de față, putem da ca exemple concrete: dualitatea cunoscută gen. Alexandru Ionescu-Matiu/C. Iugulescu, gen. mr. (r) Virgil Rusu/C. Iugulescu.

Este binecunoscut faptul că Iugulescu a fost un discipol înflăcărat al gen. Alexandru Ionescu-Matiu, personalitate de mare prestigiu pe plan mondial. Iugulescu a înființat Societatea Română de Istoria Farmaciei, cu gândul la ilustrul său maestru și la testamentul pe care acesta i-l lăsase, responsabilizându-l pentru soarta patrimoniului istoriei farmaciei românești.

Aceeași motivație emoțională a condus și la ideea cărții *Regimentul 1 Dorobanți pe Frontul de Răsărit. Fapte de arme*.

Farm. Dr. Iugulescu, ca elev la Liceul Militar „Mihai Viteazul” din Tg. Mureș, între 1937–1938, admirase prestața militară a maiorului Virgil Rusu, colonel pe Frontul de Vest în cel de al doilea război mondial, comandant al regimentului 1 Dorobanți, devenit mai târziu, gen. mr. (r) Virgil Rusu. Pentru a-și manifesta marea prețuire, pe care nu a reușit să o mărturisească vreodată, este inspirat să scrie, urmărind „*drumul de glorie și sacrificiu al acestui viteaz regiment*”⁴.

În același context se poate încadra și publicarea majorității volumelor de istorie militară și nu numai a Farm. Dr. Iugulescu.

Astfel, după moartea autorului, urmașii săi au desăvârșit multe dintre proiectele întrerupte de dispariția sa, dar în special și în totalitate, prin grija Conf. Dr. G. D. Mogoșanu, de la Universitatea de Medicină și Farmacie din Craiova, au fost publicate lucrările aflate în manuscris în arhivele Iugulescu.

În absența acestui remarcabil discipol al său, scrierile nu ar fi văzut niciodată lumina tiparului. Realizarea acestor volume a fost poate cea mai valoroasă și cea mai laborioasă și creativă manifestare a prețuirii față de realizările celui care a fost C. Iugulescu, față de munca și personalitatea lui.

Volumul *Regimentul 1 Dorobanți pe Frontul de Răsărit. Fapte de arme*, descrie un episod sensibil și controversat al istoriei, respectiv participarea Armatei Române, în cel de-al doilea război mondial, alături de Germania nazistă, împotriva URSS.

Dincolo de orice interpretare istorică și viziune de ansamblu, care s-a putut face abia mai târziu cu limpezime, asupra rațiunii alianțelor

⁴ Iugulescu, Constantin, Bănă, Nicolae, *Regimentul 1 Dorobanți pe Frontul de Răsărit Fapte de arme*, Ed. Sitech, Craiova, 2007, Prefață.

României în cel de-al doilea război mondial, momentul istoric a fost unul de mare încărcătură patriotică pentru combatanții români.

Autorii au respectat cu acribie adevărul istoric și au evitat pozițiile subiective, dar au surprins atmosfera de entuziasm patriotic, care domnea în armata română și în întreaga țară, la momentul respectiv printr-o soluție ingenioasă: au reprodus paragrafe din Registrul jurnal de operații, registru care se păstrează în Arhivele Centrale ale M.Ap.N. din București și în Arhiva Centrală a M.Ap.N. Pitești.

Au fost alese cu pricepere fragmente emoționante, în care corespondenții de război descriau, printre alte multe informații minuțioase și starea de spirit a soldaților și ofițerilor și întregii populații.

Cartea aparține genului literar documentar prin numeroasele informații exacte pe care le furnizează, prin capitolele întregi de evidență zilnică reproduse, pline de detalii minuțioase, privitoare la desfășurarea luptelor. Sunt precizate, cu exactitate, zilele și orele în care s-au petrecut evenimentele, starea vremii pe câmpul de luptă, starea de spirit a militarilor, numărul de pierderi, de prizonieri luați, numărul de participanți la acțiuni militare. Apar nume de combatanți, de generali, de colonei, dar și de caporalii.

Aflăm astfel că autorii jurnalelor de operații, în acord cu credința celorlalți militari, au o poziție categorică asupra războiului dus pentru realipirea Basarabiei, care este, în viziunea lor, un act de dreptate, un război de întregire a neamului, „*lupta sfântă pentru dezrobire și Cruce*”⁵.

Documentele citate din Registrul jurnal de operații, pun în lumină sacrificiul Armatei Române, care și-a lăsat în urmă camarazii, eroi căzuți la datorie, îngropați departe de țară, pe teritoriul ostil al Rusiei sau în pământul sfânt al Basarabiei, unde mormintele lor formează cimitire întregi. A fost uimitoare capacitatea ei de regenerare, de regrupare, de depășire a momentelor grele. Numai dragostea de țară și dorul de casă, care i-au însoțit permanent pe militari în lupte, au făcut posibilă această resurrecție. După pierderea bătăliei de la Stalingrad, din luna februarie 1943, retragerea armatei române din iarna aceluiași an, drumul greu spre țară, este amplu și emoționant detaliat în Registrul jurnal de operații. Nici morții nu mai puteau fi îngropați. Inamicul și gerul secerau vieți. Dar, încălzirea vremii, simpatia localnicilor și limba română, auzită din nou împrejur, îi revigorează. Pe alocuri, chiar, tricolorul românesc este arborat pe clădirile oficiale

⁵ *Ibidem*, p. 13.

din sate. Militarii își primenesc ținuta. Caii sunt înviorați. Retragerea se poate face cu demnitate și fiecare ostaș începe să înțeleagă că jertfa camarazilor și lupta dusă de români pentru dezrobirea fraților subjuogați nu a fost zadarnică.

Venirea primăverii găsește moralul regimentului oltean reînviat parcă odată cu întreaga natură. Se trece Bugul și se intră în Transnistria la 1 martie 1943. Se ajunge în marș pe pământ românesc, în Basarabia.

„Acum nimeni nu se mai îndoia că drumul era spre țară”⁶.

„Românii se întorceau mândrii de faptele lor de arme în Răsărit”⁷.

În armonie cu construcția documentară a cărții, aceste pasaje conferă textului o fină nuanță beletristică.

Va trebui să așteptăm judecata din urmă a istoriei, peste ani, în perspectiva timpului și când pasiunile se vor mai domoli, ea va trage cu nepărtinire concluziile obiective, despre conjunctura politică generală, despre rațiunea sau despre lipsa de rațiune din care s-a pornit această acțiune militară, despre inovații și victimele acestui război.

Reamintim că bătălia de la Stalingrad din 21 august 1942–2 februarie 1943, moment critic, decisiv, care a schimbat cursul celui de-al doilea război mondial, este considerată cea mai sângeroasă și mai mare bătălie din istoria omenirii. Armata română a fost și ea acolo, în mijlocul luptei, în focul bătăliei, suferind și cea mai mare înfrângere din istoria ei: 158.854 de militari morți, răniți și dispăruți.

Pagini din trecutul farmaciei militare românești este o altă publicație a cărei apariție o datorăm aceluiași neobosit, Conf. Dr. G. D. Mogoșanu.

A fost lucrarea de doctorat, o lucrare monumentală, în două volume și șase sute de pagini a farm. Iugulescu. Cartea, bogat ilustrată, care numără 350 de pagini, este transcrierea în acest format abordabil, a unui manuscris stufos, aflat în arhivele Iugulescu, ceva mai greu de accesat pentru cercetători sau pentru amatorii de istoria medicinei și farmaciei militare.

Este o lucrare documentară consistentă, inspirată de această dată, de un alt tip de patriotism, patriotismul profesional. Este expresia atașamentului profund al autorului față de profesia de farmacist și față de armată.

Pe parcursul îndelungatei activități de cercetare, autorul a constatat că s-a scris prea puțin despre istoria medicinei și farmaciei militare, drept care, a considerat necesar să adune informații noi, să le armonizeze cu cele

⁶ *Ibidem*, p. 80.

⁷ *Ibidem*, p. 81.

cunoscute, îmbogățind astfel acest domeniu important al istoriei medicinei și farmaciei românești. Este cunoscut faptul că Serviciul sanitar al armatei a fost structurat de marele Dr. C. Davila, chiar înainte de organizarea sistemului medical civil.

Cartea urmărește pas cu pas, evoluția farmaciei militare de la „spîșeria ostășească”, la serviciile sanitare militare, spitale militare, laboratoare militare de biochimie, publicații militare de medicină și farmacie. Se oprește cu precădere asupra celor trei războaie, momente cruciale ale istoriei românilor, în care medicii și farmaciștii militari au avut un rol capital, probându-și capacitatea.

Densitatea mare de informații din cărțile culese din arhivele Iugulescu și tipărite prin efortul major al Conf. Dr. G. D. Mogoșanu, discipol merituos și devotat, stilul documentar de lucrare științifică riguroasă, le conferă calitatea de surse valoroase de cercetare.

Cartea *Din epopeea Serviciului sanitar militar în războiul pentru independența României (cu o privire atentă asupra Serviciului farmaceutic)* a fost publicată de C. Iugulescu împreună cu Conf. G. D. Mogoșanu, în ultimul an de viață, cu câteva luni înainte de moarte. Este prelucrarea unor materiale, cu aceeași temă, prezentate ca lecții de curs la școli și spitale militare, de-a lungul activității sale didactice. Prima formă finală a lucrării, cu textele concentrate într-un volum, a fost desăvârșită în anul 1977.

În preambul, numit „*Cuvânt înainte*”, autorul principal, C. Iugulescu, reamintește cititorului semnificația istorică a războiului pentru independența României, motivându-și astfel, dacă ar mai fi fost nevoie, alegerea făcută.

Și de această dată, sentimentul de venerație al autorilor față de entuziasmul și sacrificiul militarilor însoțește îndeaproape, ca o umbră, fiecare descriere a acțiunilor militare din războiul pentru independența României, care, după cum punctează autorul, nu a fost un război ca oricare altul, „*ci un eveniment unic pentru un secol sau pentru o istorie*”⁸.

A fost și momentul în care, farmacia militară românească, devenită în timpul lui Davila, o entitate, o structură medicală națională bine definită, și-a demonstrat capacitatea în condiții de campanie, în condiții de război.

⁸ Iugulescu, Constantin; Mogoșanu, Dan George, *Din epopeea Serviciului sanitar militar în războiul pentru independența României (cu o privire atentă asupra Serviciului farmaceutic)*, Ed. Medicală Universitară, Craiova, 2006, Cuvânt înainte.

Cititorul, amator de istorii militare, va putea descoperi, reproduse în paginile acestei cărți, numeroase ilustrații, hărți, portrete inedite de farmaciști militari, toate culese din arhive, din ziarele și revistele vremii.

Autorul își declară intenția de a încadra farmacia militară în contextul istoric general pentru a fi mai deplin percepută. Cartea devine, astfel o lucrare complexă de istorie. Evenimentele sunt descrise amănunțit, în ordinea în care s-au petrecut și compun o viziune panoramică asupra războiului ruso-turc. Cuprinde consecințele lui pe plan internațional, desfășoară în ordine cronologică evenimentele, descrie minuțios și plastic atmosfera care domina teatrul de război, starea de spirit a militarilor români și nivelul lor de pregătire, ceea ce conferă lucrării calitățile unei adevărate opere de istorie militară.

În primul capitol suntem informați despre starea Serviciului sanitar de campanie, așa cum era el înainte de război și cum va deveni în perioada de pregătire a lui, între 1859–1876.

Se descrie acțiunea de dotare și reorganizare a serviciului, îndeosebi din punct de vedere farmaceutic, pe parcursul celor aproape 20 de ani, cât a durat pregătirea.

Un rol substanțial în pregătire l-a jucat tabăra de la Florești-Prahova și firește doctorul Carol Davila, promotorul acestei acțiuni.

Primul capitol se încheie chiar cu o frază care subliniază rolul lui Davila: „*Prin grija inspectorului general dr. Carol Davila, s-a realizat organizarea, dotarea și pregătirea Serviciului sanitar pentru misiunea de campanie, inevitabilă în cazul obținerii independenței*”⁹.

În timpul războiului, el a fost șeful secției sanitare a Marelui Cartier General și a avut drept înlocuitor, pe dr. Iuliu Teodori.

Esențial, pentru stadiul pregătirilor, este momentul publicării în *Monitorul Oastei*, în 1866, a tabelelor cu dotarea materială a armatei. Un alt moment crucial al acestei pregătiri, l-a constituit anul 1865, anul elaborării și publicării „*Regulamentului pentru ambulanțe*”.

Urmează o descriere a acestui regulament și a elementelor lui componente.

Astfel, Serviciul sanitar trebuia să conțină: „*trusa cu instrumente de chirurgie, ranița de ambulanță, sacii de ambulanță, farmacia-infirmerie, farmacia*

⁹ *Ibidem*, p. 19.

regimentară” și multe altele, ale căror descriere poate fi găsită în amănunt în text, între pag. 11–16 ale cărții.

O îmbunătățire substanțială a conținutului farmaciilor portative și mobile a fost operată în anul 1872. În continuare sunt enumerate și detaliate o serie de principii tactice, care dirijau activitatea Serviciului sanitar în campanie.

Primele inventare de materiale farmaceutice, „*inventare de complet*”, au fost create de farmaciștii militari, a căror nume erau la acea vreme de notorietate, ca farmacistul șef al farmaciei militare Francisc Prujinschi, profesor cunoscut în școala lui Davila sau de succesorul său, Dimitrie Nicolescu.

În legătură cu rolul farmacistului în campanie, Davila însuși recunoștea că nici cei mai experimentați medici militari nu ar reuși să rezolve problemele răniților și bolnavilor în război, dacă nu ar fi dotați cu medicamente, pansamente sau materiale sanitare în general și dacă lucrul acesta nu s-ar face conștiincios, cu competență și responsabilitate.

Astfel pregătită din punct de vedere sanitar, armata română putea începe războiul pentru independența țării.

După cum se știe, independența României față de Imperiul Otoman, a fost câștigată în urma războiului ruso-turc, început în 11 aprilie 1877, după ce armata rusă va fi tranzitat România îndreptându-se spre Dunăre, unde pe malul drept, era concentrată armata turcă.

Armata rusă, cu un efectiv de 100 000 de combatanți își stabilește Cartierul General la Ploiești, ocolind în marșul lor capitala, după cum s-a convenit pe cale diplomatică.

În luna mai, ea preia malul românesc până la Giurgiu, în timp ce armata română se concentrează în Oltenia, în poziție defensivă. În josul Dunării se afla, la Vidin, Osman pașa cu o oaste turcească puternică. La 10 iunie, rușii trec Dunărea pe la Măcin și ostilitățile încep.

Rușii mențin trupele românești la nord de Dunăre, respingând propunerea lor de intra efectiv în luptă. Armata Română avea rolul de a apăra granițele țării, de a împiedica pe turci să treacă Dunărea. Trebuia să bombardeze pozițiile turcești, să fortifice malul stâng cu șanțuri, parapete și redute sau să impresioneze cu canonade de demonstrație.

Abia în luna iunie, după ce armata rusă a suferit înfrângeri grave la Nicopole, românii au fost chemați în ajutor și solicitați să participe direct la lupte. În luna iunie și iulie, românii s-au pregătit să treacă Dunărea.

Evenimentul s-a petrecut la 20 august, la o distanță de 2 km de Corabia, când țarul Alexandru al II-lea a predat conducerea trupelor sale armatei române, formându-se astfel Armata de Vest, alcătuită din trupe române și ruse. Primul obiectiv era reduta Grivița. Alături de trupe a trecut Dunărea, desigur și efectivul sanitar militar, medicii și farmaciștii cu oamenii lor din subordine, ambulanțele și trenurile sanitare.

Prințul Carol însuși a fost prezent, a format comandamentul româno-rus și a dat ordinele de luptă pe parcursul bătăliei de la Grivița.

După lupte grele și sângeroase, reduta Grivița și garnizoana Rahova, au căzut în mâinile românilor, mai numeroși decât combatanții ruși. La bătălia de la Rahova au participat 6 500 de militari români, față de 600 de luptători ruși. „*A fost o victorie românească*”¹⁰.

A urmat căderea Plevnei. Pe 28 noiembrie turcii părăsesc Plevna înfrânți. În focul ultimei lupte, Osman pașa, comandantul trupelor turcești este rănit și se predă colonelului român Cerchez. Înainte ca acesta să raporteze predarea și să ceară dispoziții de la Carol, care conducea lupta de pe înălțimea Bucoavei, generalii ruși, ignorând partea română, se grăbesc să ceară comandantului turc capitularea necondiționată.

Au urmat alte victorii ale armatei române în bătălia pentru Smârdan și Inova. În 12 ianuarie 1878, la ora 18, românii erau stăpâni pe linia frontului în întregimea ei. A fost un alt „*moment de glorie pentru Oștirea Română*.”¹¹

La 28 ianuarie 1878, după căderea Vidinului, Turcia a capitulat. Urmează încheierea Armistițiului de la Adrianopol, pe 19/31 ianuarie 1878.

Partea română este exclusă de la negocieri. Sacrificiul și moartea s-au putut împărți. Victoria și libertatea, nu. Pretextul: România nu era încă independentă în ochii Europei.

Pacea de la San Stefano, 19 februarie, sfidează din nou Țările Române, dând Rusiei dreptul să staționeze doi ani pe teritoriul românesc.

Mihail Kogălniceanu condamnă atitudinea Rusiei într-o scrisoare adresată consulului general rus și țara întreagă freamătă de indignare. Rușii amenință armata română cu dezarmarea. Prințul Carol, gata de luptă cu rușii, ordonă reocuparea pozițiilor defensive, din nou gata de război. Din fericire, lupta va continua numai pe plan diplomatic și cauza noastră va fi susținută de oficiali români în fața puterilor europene, iar în final avem parte de victorii, dar și de pierderi. România câștigă de la

¹⁰ *Ibidem*, p. 30.

¹¹ *Ibidem*, p. 36.

turci Dobrogea, vechi pământ românesc și recunoașterea independenței, dar pierde Basarabia străbună, înghițită cu rapacitate de Imperiul Țarist.

Din loc în loc, strecurate printre informațiile documentare, autorii ne confruntă cu imagini spectaculoase, de anvergură cinematografică. Soldatul Ion Grigore, primul care capturase prin luptă steagul redutei Grivița, îl aruncă demonstrativ, așa cum cerea tradiția, la picioarele comandanților săi. Temându-se mai ales de lupta la baionetă, turcii sunt atrași de soldații noștri, în luptele corp la corp, mai curajoase, dar și mai sângheroase.

Următoarele două capitole sunt dedicate spiritului de sacrificiu și moralului ostașilor români. Autorii se folosesc de acest prilej pentru a-și legitima, încă odată, sentimentele patriotice, laitmotivul care însoțește cu subtilitate întregul text documentar.

De la soldații de rând, căliți de munca câmpului, la ofițerii pregătiți temeinic în școlile militare, de la dorobanți la călărași, de la munteni la moldoveni, cei care luptă alături, „învârtind acum nedespărțiți Hora Unirii”¹², românii au dovedit în luptă o „*minunată vigoare*”¹³.

Curajul neobișnuit al ostașilor români, disprețul lor față de moarte și suferință fizică, fără însemnătate pentru ei față de dorința de libertate, este descris și de medicii români și străini care i-au îngrijit.

Dar cea mai consistentă parte a lucrării este dedicată activității Serviciului sanitar militar.

Sucesiunea operațiunilor militare este reluată cronologic, de această dată din punctul de vedere al activității Serviciului sanitar.

Astfel, aflăm că armata română a început campania cu 106 medici și 36 de farmaciști, dintre care 23 de farmaciști militari activi. S-au înscris voluntari medici și studenți în medicină. Au fost recrutați în armată toți sanitarii și bărbierii, care au fost instruiți de generalul Davila între anii 1869–1876.

Din Serviciul sanitar mai făcea parte un număr mare de subchirurgi activi și subchirurgi studenți.

Studenții români aflați la studii medicale în străinătate s-au întors în acele momente cruciale pentru țară.

Ambulanțele, bine dotate erau alcătuite din șase trăsuri mari pentru transportul răniților și șase furgoane pentru materiale sanitare. Se pare că

¹² *Ibidem*, p. 39.

¹³ *Ibidem*, p. 36.

Davila, care dobândise experiență în războiul franco-prusac din 1870–1871, ar fi adus primele trăsuri de ambulanță din Anglia.

Din luna mai 1877, s-a inițiat pregătirea de Cruce Roșie a soldaților. Aceasta însemna respectarea spitalelor și infirmeriilor ambelor tabere beligerante și recunoașterea lor ca neutre. Serviciul sanitar militar român, respectând Convenția de la Geneva, a acordat asistență medicală și răniților turci.

Dr. Davila înființase Crucea Roșie în România în 4 iulie 1876 și adesea la Convenția Internațională de Cruce Roșie de la Geneva. Sanitarii români au dat primul ajutor răniților ruși și turci, deopotrivă. Militarii turci, însă, ucideau răniții care cădeau pe linia frontului lor, deși și aceștia aderaseră la Convenția de la Geneva. Osman pașa, însuși, după căderea redutei Grivița, a refuzat armistițiul pentru îngroparea morților.

Trei trenuri existente în țară s-au amenajat, devenind trenuri sanitare militare.

În război s-a practicat antisepsia, asepsia nefiind cunoscută încă.

Atunci când s-a decis intrarea în luptă, în iunie și când armata se orienta către ofensivă, dr. Davila a luat și el măsurile pentru pregătirea de luptă directă a serviciului pe care îl conducea.

Astfel, la trecerea Dunării, fiecare regiment sau batalion avea doi sau trei medici, un farmacist sau un subfarmacist și până la 24 de sanitari, o trăsură specială și o farmacie de campanie.

Dr. Davila era peste tot, deplasându-se călare, cu escortă mare sau mică, acolo unde era nevoie.

Dr. Capșa și Iacob Felix răspundeau de primirea răniților pe malul românesc al Dunării.

De aici cei mai grav răniți erau transportați la București și în capitalele de județ, unde erau amenajate spitale militare. În cele trei trenuri sanitare, de care dispunea armata, farmacia deținea un vagon întreg. Toată țară a participat la război, fiecare cum a putut mai bine.

Femeile tratau răniții și pregăteau scame pentru răni, cei cu dare de mână donau bani armatei.

Medicii civili s-au implicat intens, încât s-a putut spune că au fost de toată lauda.

Militarii sanitari lucrau în condiții grele, în condiții de război și nici o acțiune, oricât de riscantă nu era ocolită.

În august 1877, când s-au purtat cele mai grele lupte, noapte de noapte, sanitarii tratau și evacuai răniții la lumina torțelor și felinarelor. Cercetau

pe furiș, fiecare parcelă de pământ și scotoceau tușișurile în căutare de militari răniți. Cei mai gravi erau transportați în căruțe la ambulanțele de la Mecica și Muselim Selo.

Sanitarii puteau fi văzuți pe câmpul de bătălie, prin ploaia de gloanțe, identificați după gențile cu materiale sanitare de intervenție.

Prințul Carol însuși a vizitat ambulanțele pe 28 august.

Nici după pronunțarea armistițiului și încetarea oficială a luptelor, greutățile pentru sanitari nu a luat sfârșit. Încă nu se putea trece la organizarea de pace datorită prelungirii tensiunilor între România și Rusia.

Condițiile de iarnă, lipsa alimentelor și precaritatea igienei au provocat epidemii, cea mai extinsă fiind epidemia de febră tifoidă, au costat în continuare viețile multor militari.

Mulți medici și alți sanitari au fost contaminați și unii chiar au murit. Sănătatea Dr. Davila, însuși, a suferit pe urma afecțiunilor dobândite pe câmpul de bătălie. Acestea i-au grăbit sfârșitul. Davila a murit la numai 56 de ani.

Dar în ciuda acestor scăpări, specialiștii străini, chiar și ruși, au recunoscut că structura ambulanțelor românești a fost cea mai bună dintre toate, desigur datorită dr. Davila, care învățase din greșelile războiului franco-prusac, la care participase și mai ales, a pregătirii deosebite a sanitarilor, la toate nivelurile, făcute de el odată cu venirea în țară și organizarea Serviciului sanitar militar.

Ultimele două capitole sunt dedicate activității Corpului farmaciștilor militari activi, înainte de război și în timpul războiului de independență.

Sunt desfășurate, din nou, evenimentele în ordinea lor cronologică, de această dată din punctul de vedere al activității farmaceutice în teatrul de război, dar și în perioada premergătoare lui.

Trebuie menționat că înainte de venirea lui Davila în țară, armata română avea deja puse bazele Serviciului sanitar militar (1830) și erau înființate patru spitale ostășești. În spițeriile militare din acea vreme, se foloseau medicamente preparate în farmaciile civile.

Abia în 1837, a luat naștere Farmacia Centrală Militară, condusă cu mare competență de farmacistul Francisc Pruzinschi, cel care ulterior a colaborat desăvârșit cu dr. Davila în reorganizarea farmaciei militare.

Magistrala idee a lui Davila de a forma cadre militare medicale autohtone, recrutate dintre cetățenii de origine română, pregătite în țară, a făcut ca numărul farmaciștilor militari, care la venirea lui în țară era mic și în

totalitate de origine străină, să crească considerabil, așa încât în războiul de independență, cei 23 de farmaciști erau, în majoritate covârșitoare români, tineri și animați de sentimente patriotice și de spirit de competiție. Toți fuseseră pregătiți la Școala națională de medicină și farmacie a lui Davila.

Regăsim în ultimul capitol al cărții fotografiile lor, chipuri de bărbați falnici, îmbrăcați în hainele militare ale epocii și cu pieptul plin de decorații dobândite în urma faptelor de vitejie săvârșite în război.

Deloc mai prejos erau subfarmaciștii, aceasta însemnând fie asistenți de farmacie (echivalent cu subofițeri), fie studenți la farmacie înrolați ca subfarmaciști, fie voluntari de specialitate, care nu aveau pregătire militară. Și ei erau aproape toți de origine română, distinși în război pentru meritele lor. Mai erau și farmaciștii ofițeri de rezervă, despre care se știe mai puține lucruri, dar unii dintre ei au participat la război sau au fost farmaciști la Crucea Roșie, alții au lucrat în spitalele de răniți din țară.

Autorii vorbesc și despre farmaciștii care au făcut parte din milițiile rămase în țară, dar nu se știe dacă ei au fost vreodată chemați pe front.

Farmaciștii aveau misiunea dificilă de a aproviziona depozitele militare cu materiale sanitare necesare efectivelor armatei, dar mai ales desfășurau o activitate laborioasă de receptură.

Misiunea principală a farmacistului militar era de a prepara medicamentele, printr-o activitate de receptură deosebit de grea și meticuloasă, știut fiind faptul că nu existau produse tipizate și că toate produsele erau preparate, din plante și substanțe minerale sau de origine animală. Dar în armată, farmaciștii și subordonații lor, erau puși în situația de asigura pe front și aprovizionarea cu materiale diverse pentru asistența răniților și bolnavilor, ceea ce îi poziționa deseori în focul luptelor și în situația de a da primul ajutor la îngrijirea răniților.

Există în carte și un capitol din care putem afla care erau medicamentele care au fost utilizate pe front în tratarea militarilor.

Ca specialiști, am putut constata că receptura era destul de bogată și cu siguranță era extrem de laborioasă și greu de practicat în condiții de campanie, în câmp sau în bordeie sau în cazul cel mai fericit în casele găsite abandonate.

Farmaciștii au purtat cu ei în tot timpul războiului, poveri grele care conțineau balanțe de alamă și cumpene, mojar mari și mici de alamă sau de porțelan, mensuri de cositor, mașini pentru comprimat prafuri, cazane

pentru prepararea concentratelor sau chiar ustensile pentru aprinderea focului necesar preparării leacurilor.

Există și multe date despre materialele sanitare. Aprovizionarea cu materiale sanitare era responsabilitatea farmaciștilor militari. Găsiți numeroase amănunte în ultimele pagini ale cărții.

Desigur că au existat multe lipsuri sau scăpări, dar importantă ni se pare o mențiune comparativă, din care aflăm că turcii, la Plevna, duceau mare lipsă de materiale sanitare și medicamente.

Farmacia militară se afla la începuturile ei, dar fără îndoială a avut un demaraj bun și-a făcut cu prisosință datoria în războiul pentru independența României, dar mai ales a creat tradiții, care vor fi de mare folos în bătăliile care aveau să urmeze. S-a bucurat de contribuția unor formatori de marcă: dr. Carol Davila și farm. Francisc Pruzinsky.

Lucrările farm. Iugulescu, care pot fi mai ușor accesate în acest nou format, pe care îl datorăm vrednicului său discipol, Conf. Dr. G. D. Mogoșanu, consistente din punctul de vedere al informației științifice de specialitate, vin desigur să îmbogățească patrimoniul documentar al istoriei farmaciei.

Dar, alături de aceasta, maniera sensibilă, pe alocuri lirică, în care sunt descrise evenimentele istorice, predispun la meditație, induc o anume stare afectivă de apartenență la o națiune anume, de atașament față de o anume profesie și de maeștrii ei călăuzitori. Din acest motiv, cărțile se citesc cu ușurință, datorită coloritului artistic și emoțional.

Bibliografie

- [1] ***, „*In memoriam*” *Lector univ. colonel dr. farm. Constantin Iugulescu (1924–2006)*, Ed. Sitech, Craiova, 2007.
- [2] Carată, Ana & colab., *Professeur Docteur Alexandru Ionescu-Matiu (1883–1975), 130 années depuis la naissance, Le 41e Congrès International d’Histoire de la Pharmacie*, Paris, 2013.
- [3] Carată, Ana, „*In memoriam Lector univ. Dr. Constantin Iugulescu (30 mai 1924–9 dec. 2006)*”, *Noema*, vol. VI, 2007.
- [4] Iugulescu, Constantin; Mogoșanu, Dan George, *Din epopeea Serviciului sanitar militar în războiul pentru independența României (cu o privire atentă asupra Serviciului farmaceutic)*, Ed. Medicală Universitară, Craiova, 2006.
- [5] Iugulescu, Constantin; Bănă, Nicolae, *Regimentul 1 Dorobanți pe Frontul de Răsărit. Fapte de arme*, Ed. Sitech, Craiova, 2007, Prefață, pp. 13, 80, 81.

- [6] Iugulescu, Constantin, *Pagini din trecutul farmaciei militare românești*, Ed. Sitech, Craiova, 2008.
- [7] Iugulescu, Constantin, *Fond Personal de Arhivă*, Ed. Sitech, Craiova, 2012.
- [8] Mogoșanu, Dan George, „Constantin Iugulescu (1924–2006)”, Noesis, XXXII, București, Editura Academiei Române, 2007.
- [9] Mogoșanu, Dan George, *Dr. pharm. Constantin Iugulescu (1924–2006), après une année de sa disparition*, Farmacia, Vol. LV, N°. 6, 2007.
- [10] Mogoșanu, Dan George, „Lector univ. Dr. Constantin Iugulescu (1924–2006), constructorul și animatorul Societății Române de Istoria Farmaciei”, Clujul Medical, Revistă de Medicină și Farmacie, „Iuliu Hașeganu” Cluj-Napoca, N°. 4, vol. LXXIX, 2006.
- [11] Mogoșanu, Dan George, „Lector univ. Dr. Constantin Iugulescu (1924–2006), constructorul și animatorul Societății Române de Istoria Farmaciei”, în *Craiova Medicală*, 2006, volumul 8, N°.4.
- [12] Mogoșanu, Dan George, „Pagini din trecutul farmaciei militare românești” în *Farmacia* 2008, N° 3.
- [13] Mogoșanu, Dan George, în *News letter*, N°. 10, 2009.
- [14] <http://muzeuistoriafarmaciei.ro/>, 4. File de istorie, 4.5.2. Carte farmaceutică nouă [accesat în aprilie 2016].